

זה לא צחוק: סטנד-אפ וקניין רוחני

דיני הקניין הרוחני תקפים ובעלי היתכנות כלכלית בעיקר בשוקים עתירי הון. בתחומים רבים קיים קושי מובנה בהענקת ואכיפת זכויות של קניין רוחני. התמודדות קהילת הסטנד-אפ האמריקנית מראה כיצד ניתן בתנאים מסוימים להתגבר חלקית על קושי זה באמצעות נורמות התנהגותיות, כאשר החוק אינו מהווה פתרון אפקטיבי. עם זאת, נורמות אלו מוגבלות ביעילותן ואכיפתן ואינן יכולות להוות תחליף לחקיקה רשמית. על מנת שפלאח רחב יותר של יוצרים וממציאים יוכל ליהנות מ-"מטריית ההגנה" של זכויות הקניין הרוחני יש לנקוט ברפורמות חקיקתיות.

הקושי להגדיר בבהירות דברים שאינם מוחשיים מטבעם, כגון פטנטים וזכויות יוצרים הוא הגורם למורכבות דיני הקניין הרוחני - מבוך משפטי ותיאורטי אשר ברובו שטחים אפורים. יתרה מכך, הענקתן ואכיפתן של זכויות קניין רוחני אינן אחידות בכל התחומים. סטנד-אפ, למשל, מקנה זווית שונה על הנושא ומראה כיצד בתנאים מסוימים ניתן להתגבר חלקית על קשיים בהענקת ואכיפת זכויות של קניין רוחני באמצעות נורמות התנהגותיות. אוליאר וספריגמן (OLIAR, SPRIGMAN; 2011) מנתחים את ההתמודדות של קהילת הסטנד-אפ האמריקנית בהגנה על זכויות היוצרים של קומיקאים, כאשר החוק אינו מהווה פתרון אפקטיבי. התמודדות זו עוזרת להאיר חלק מאותם אזורים אפורים של הקניין הרוחני.

בתחום הסטנד-אפ קיים מנגנון פנימי העוזר להתמודד עם קשיי הענקת ואכיפת הזכויות דרך מערך הגנה אפקטיבי עבור זכויות הקניין הרוחני. במערך זה, לצד הנורמות ההתנהגותיות הקשורות להענקת זכויות על בדיחות ודרך הצגתן או המופע, קיים גם מנגנון אכיפה פנימי, המקובל בין הקומיקאים שברוב המקרים אינו מערב את רשויות החוק והמשפט הרשמיות.

בדיחות הן הלחם והחמאה של הקומיקאים. כיום, לאור אופיו המשתנה של המקצוע, רוב הקומיקאים כותבים את הבדיחות עבור המופעים שלהם בעצמם - אך עדיין קיים שוק לסחר בבדיחות, בו קיים מחיר לבדיחה הנע בין 50 ל-200 דולר. בארה"ב, זכויות יוצרים מוקנות ליצירה ללא תמורה מרגע כתיבתה, אך בהעדר פרסום או חשיפה, אין בידי בעל הזכויות מספיק כלים על מנת להוכיח בעלות על היצירה במידה והוא טוען להפרת זכויותיו. כדי להגן על היצירה מפני שימוש מסחרי על ידי פרטים או גופים אחרים, על הטוען לזכות לרשום אותה במשרד זכויות היוצרים האמריקני. עלות הרישום הינה 35 דולר וההליך נמשך כחודשיים וחצי במוצע. לא רק שסכום ההרשמה מהווה חלק ניכר

ממחיר הבדיחה, זמן הטיפול הממושך מהווה מכשול. אם במהלך אותו פרק הזמן יופיע קומיקאי אחר בפומבי עם הבדיחה, הרי שהיא איבדה מערכה עבור הקומיקאי שהגיש את בקשת הרישום שכן בעיניי הציבור הבדיחה תזוהה עם האמן שהופיע עמה ראשון, גם אם הוא לא בהכרח האמן שהגה אותה. במקרה שכזה, כספו של הטוען לזכויות ירד לטמיון. אם ברצונו להגיש בקשת הרשמה להליך מזורז, יאלץ לשלם כ-750 דולר, פי כמה וכמה משווי השוק של הבדיחה. לכן, רוב זכויות היוצרים בתחום זה נרשמות עבור מופעים שלמים. התהליך הרשמי הארוך והיקר של רישום זכויות יוצרים על בדיחה בודדת אינו משתלם כלכלית. עבור קומיקאי שברשותו בדיחות רבות, אשר רובן יכול ולא יהיו כלולות במופע הסופי. בנוסף, המנגנון המשפטי המאפשר ליצר שנפגע לתבוע את זכויותיו הינו הליך יקר, המצריך עו"ד המתמחה בתחום זה ואינו בר השגה עבור רוב הקומיקאים, שהינם בעלי הכנסה נמוכה.

בדרך לגיבוש המופע השלם, מופיע הקומיקאי עם בדיחותיו עשרות ומאות פעמים, בודק אותן ומשכלל אותן לכדי תוצר סופי. כפי שצוין, במשך התהליך, בדיחה אינה מוגנת על ידי זכויות יוצרים וקיים סיכון גבוה שמישהו אחר ששמע אותה יחליט להשתמש בה מבלי שתהיה לו הגנה במסגרת החוק. בתגובה, פיתחה קהילת הקומיקאים מנגנון אכיפה ופיקוח עצמאי שמהווה מעין רשות בוחנת. המנגנון מפקח על הקומיקאים לבל יעשו שימוש בחומרים של קומיקאים אחרים ומורכב בעיקרו מחברי הקהילה, המופיעים לרוב במועדונים ברשימות קבוצתיות (ליין-אפ). במידה של הפרת זכויות קניין, מנגנון האכיפה העצמאי כולל:

- עימות ישיר ואישי (בין הקומיקאי המפר לבעל החומר המקורי) - כך נפתרות רוב סוגיות הפרת זכויות הקניין.
- פגיעה במוניטין של הקומיקאי החשוד בגניבה בקרב הקהילה ובמקומות התעסוקה (מועדוני סטנד-אפ, תכניות טלוויזיה וכו').
- "חרם" - סירוב לעבוד עם אותו הקומיקאי או להעסיקו.
- אלימות פיזית כלפיי הקומיקאי המפר - צעד נדיר, אך קיים.

כיצד נבחנת הפגיעה בזכויות היוצרים של הקומיקאי? כאשר עולה השד לגניבת בדיחה, חובת ההוכחה היא על הקומיקאי הטוען להפרה. עליו להוכיח כי הופיע ראשון עם הבדיחה וכן להצביע על סבירות גבוהה לכך שהקומיקאי המפר היה חשוף לאותו חומר (עדים שראו אותו בהופעה מסוימת וכו'). גם נושא הבדיחה רלוונטי; לרוב יהיה זה קשה עד בלתי אפשרי להוכיח

הפרת זכויות יוצרים על בדיחות בנושאים פופולריים ורחבים (כמו למשל: "חברה שלי כל כך מעצבנת, היא...").

על מנת להקנות זכויות קניין על בדיחה לקומיקאי מסוים, קיימות נורמות המיושמות בתוך הקהילה. **נורמות אלה מחמירות יותר מחוקי הקניין הרוחני הרשמיים בארה"ב.** כך, קומיקאי החושב על מסגרת לבדיחה חדשה יהיה בעל זכויות היוצרים על הבדיחה גם אם יהיה זה קומיקאי אחר אשר ימציא את שורת המחץ לבדיחה. עם זאת, מסגרת הבדיחה לא יכולה להיות רחבה מדי, למשל: מסגרת של גבר הנתפס מעשן בשירותים של מטוס תהיה רחבה מדי, אולם אם הקומיקאי יחשוב על מסגרת של גבר הנתפס מעשן בשירותים של מטוס ע"י נזירה אזי מבחינת קהילת הקומיקאים כל בדיחה המתבססת על רעיון זה תפר את זכויות היוצרים של אותו קומיקאי. בקרב קהילת הקומיקאים אין בעלות משותפת על בדיחות, בדיחה משויכת לקומיקאי אחד בלבד והשיוך הוא לעד, בניגוד ליצירות תחת חוקי זכויות היוצרים הרגילים ההופכות לחלק מנחלת הכלל מקץ שבעים שנה ממותו של בעל הזכויות המקורי. גם בהקשר של רכישת בדיחות, הנורמות הפנימיות מחמירות יותר מחקיקת הקניין הרוחני הרשמית בארה"ב. **קומיקאי אשר מוכר בדיחה מוותר על כל זכויותיו על הבדיחה ואינו יכול להזדהות כבעל זכויות יוצרים על הבדיחה.** הקומיקאי שקנה את הבדיחה יהיה בעליה הבלעדיים ואף יוכל לטעון שהיא פרי עטו.

יש לציין שישנן גם השגות על הנורמות והן אינן חסינות לביקורת, כגון: חוסר יעילות (למשל באי-הכרתה של השיטה בבעלות משותפת, בקושי להוכיח בעלות או באי-הפיכת הבדיחה לנחלת הכלל לאחר פרק זמן מסוים), העדר הגדרות מפורשות של שימוש נאות, יכולת אכיפה מוגבלת, העדר אפשרויות ערעור ונטייה למנטליות של אספסוף. בנוסף, קיים יחס סלחני כלפיי קומיקאים מפורסמים מצד הקהילה במקרה של חשדות להפרות, כמו גם מצד בעלי העסקים אשר יעסיקו את אותו קומיקאי בגלל הרווח הכלכלי הטמון בהעסקתו ויעדיפו להתעלם מהחשדות נגדו. במקביל, קיים גם יחס סלחני כלפי קומיקאים מתחילים ואנונימיים אשר נמצאים בראשית דרכם האמנותית. מנגד, ישנו אינטרס מובהק לנקוט בהליכים משפטיים כאשר המפר הוא קומיקאי בעל אמצעים.

ההיבט שיש להדגיש הוא **קיומן של נורמות חברתיות המחפות על קשיים בהגדרת, הענקת ואכיפת זכויות קניין אשר לעיתים מחמירות אף יותר מהחקיקה הקיימת של זכויות קניין רוחני בתחומים שאינם עתירי הון.** בהיותן

לא רשמיות, הנורמות אינן מקנות זכויות התקפות בעיני מוסדות המדינה ואינן מעניקות הגנה משפטית לבעלי הזכויות. כך למשל, בעוד הנורמות מעניקות בעלות ללא הגבלת זמן על בדיחה בתוך הקהילה, גוף מסחרי שיעשה שימוש בבדיחה 75 שנה לאחר מות יוצר הבדיחה, לא יהיה חשוף לתביעה משפטית בגין הפרת זכויות יוצרים שכן בראי החוק, הבדיחה שייכת לנחלת הכלל.

בתחומים בהם חוקי הקניין הרוחני אינם אפקטיביים, התפתחו נורמות פנימיות אשר מפצות על הקשיים בהגדרת, הענקת ואכיפת זכויות קניין רוחני. בעוד נורמות אלו עשויות להביא לתוצאות חיוביות, הן אינן מהוות תחליף לחקיקה ומוגבלות ביעילותן ואכיפתן. על כן, יש לנקוט בצעדים של רפורמות חקיקתיות, כגון תעריפי רישום זכויות יוצרים פרוגרסיביים והרחבת הליכי האישור המזורז, במטרה להתגבר על הכשלים המובנים בחקיקה הקיימת בצורה שתרחיב ותגמיש את חוקי הקניין הרוחני ותספק "מטריית הגנה" רשמית לפלח רחב יותר באוכלוסייה.